

Ansvarig examensarbeten

Etiska rekommendationer för examensarbeten på yrkeshögskolor 2020

Susanna Näreaho (Metropolia), Jyrki Kettunen (Arcada), Anne Kärki (SAMK) ja Seliina Päälysaho (SeAMK)

Varför gemensamma rekommendationer?

- Målet är att harmonisera examensarbetsprocessen på yrkeshögskolorna, främja god vetenskaplig praxis, förebygga vetenskaplig ohederlighet och förbättra kvaliteten på examensarbeten
- Baseras på lagstiftning och internationella och nationella forskningsetiska principer, riktlinjer samt rekommendationer från vetenskapssamfundet
- Yrkeshögskolorna har förbundit sig att följa Forskningsetiska delegationens (TENK) anvisningar och rekommendationer:
 - *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland*(TENK, 2012)
 - *Etiska principer för mänsklig forskning och etisk förhandsbedömning av humanvetenskaper i Finland*(TENK, 2019)

Studerandens checklista

1. Jag har redovisat mitt jäv
2. Jag har bekantat mig med ämnet för mitt examensarbete
3. Jag har tillsammans med min handledare uppskattat de resurser som krävs för jobbet
4. Jag har läst de forskningsetiska riktlinjerna
5. Jag har bekantat mig med principerna för behandling av personuppgifter och dataskydd samt anvisningarna för min yrkeshögskola
6. Jag har tillsammans med min handledare undersökt om mitt examensarbete behöver etikprövning och/eller forskningstillstånd och, i förekommande fall, dessa har skaffats
7. Jag har tillsammans med min handledare och partners undertecknat nödvändiga avtal
8. Frågan om vem som är författare och upphovsman till mitt examensarbete och andra publikationer relaterade till mitt examensarbete har överenskommit
9. Bevarande samt nyttjanderätt och ägande av materialet för mitt examensarbete har överenskommit på ett sätt som alla parter kan godta
10. Jag har rapporterat om finansieringen av mitt examensarbete och andra relevanta intressen
11. Jag är medveten om att examensarbetet kommer att kontrolleras i plagiatdetekteringssystemet
12. Jag förstår att mitt examensarbete är ett offentligt dokument
13. Jag har rätt till en högkvalitativ examensarbetsprocess

Handledarens checklista

1. Jag har redovisat mitt jäv
2. Jag kommer att handleda examensarbetet kompetent
3. Det finns tillräckligt med resurser för att genomföra examensarbetet
4. Examensarbetet kommer att följa anvisningarna för forskningsetik
5. Examensarbetet kommer att följa lagstiftningen om behandling av personuppgifter och dataskydd
6. Vid behov har ett positivt utlåtande från den etiska delegationen ansökts och relevanta forskningstillstånd anskaffats innan examensarbetet påbörjas.
7. Tillsammans med studeranden, yrkeshögskolans företrädare och eventuella partners har de nödvändiga avtalen slutits
8. I förekommande fall har vi med studeranden enats om vem som är författare och upphovsman för publikationer med anknytning till examensarbetet
9. Bevarande samt nyttjanderätt och ägande av materialet för examensarbetet har överenskommit på ett sätt som alla parter kan godta
10. Finansieringen för examensarbetet och andra relevanta intressen har rapporterats om
11. Examensarbetet kommer att kontrolleras i plagiatdetekteringssystemet och studeranden är medveten om detta
12. Examensarbetet är ett offentligt dokument och studeranden och partnern är medvetna om detta
13. Studeranden har rätt till en högkvalitativ examensarbetsprocess

1. Är jag jävig?

- **Jäv:** en person är i relation med det berörda ämnet, dess intressenter, eller andra personer som påverkas av beslutet i ärendet, i en sådan relation som kan äventyra deras opartiskhet
- Förvaltningslagens jävsbestämmelser
- God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland (enligt TENK, GVP-anvisningarna 2012):
 - "Forskarna avhåller sig från all bedömning och allt beslutsfattande i fråga om vetenskap och forskning om det finns skäl att misstänka jäv. Detta gäller även för forskare som fungerar som lärare, handledare eller sakkunniga"
- En del discipliner har dessutom sina egna etiska normer

2. Är jag tillräckligt bekant med ämnet?

- Att göra ett examensarbete är en inlärningsprocess för studeranden som bör främja studerandens kompetens, yrkesutveckling och arbetslivsförmågor
 - Studeranden är nyckelpersonen
 - Handledaren fungerar som stödjare, uppmuntrare och kvalitetssäkrare och ser till att examensarbetet uppfyller kriterierna för YH- och HYH-examensarbete
 - Studeranden får stöd och arbetslivsperspektiv av samarbetspartens mentor/handledaren
- Olika utbildningsområden har anvisningar för i vilket skede studeranden har tillräckligt med kunskaper för att påbörja examensarbetet
- Examensprogrammets läroplaner innefattar studier som stöder examensarbetsprocessen

3. Är resurserna tillräckliga?

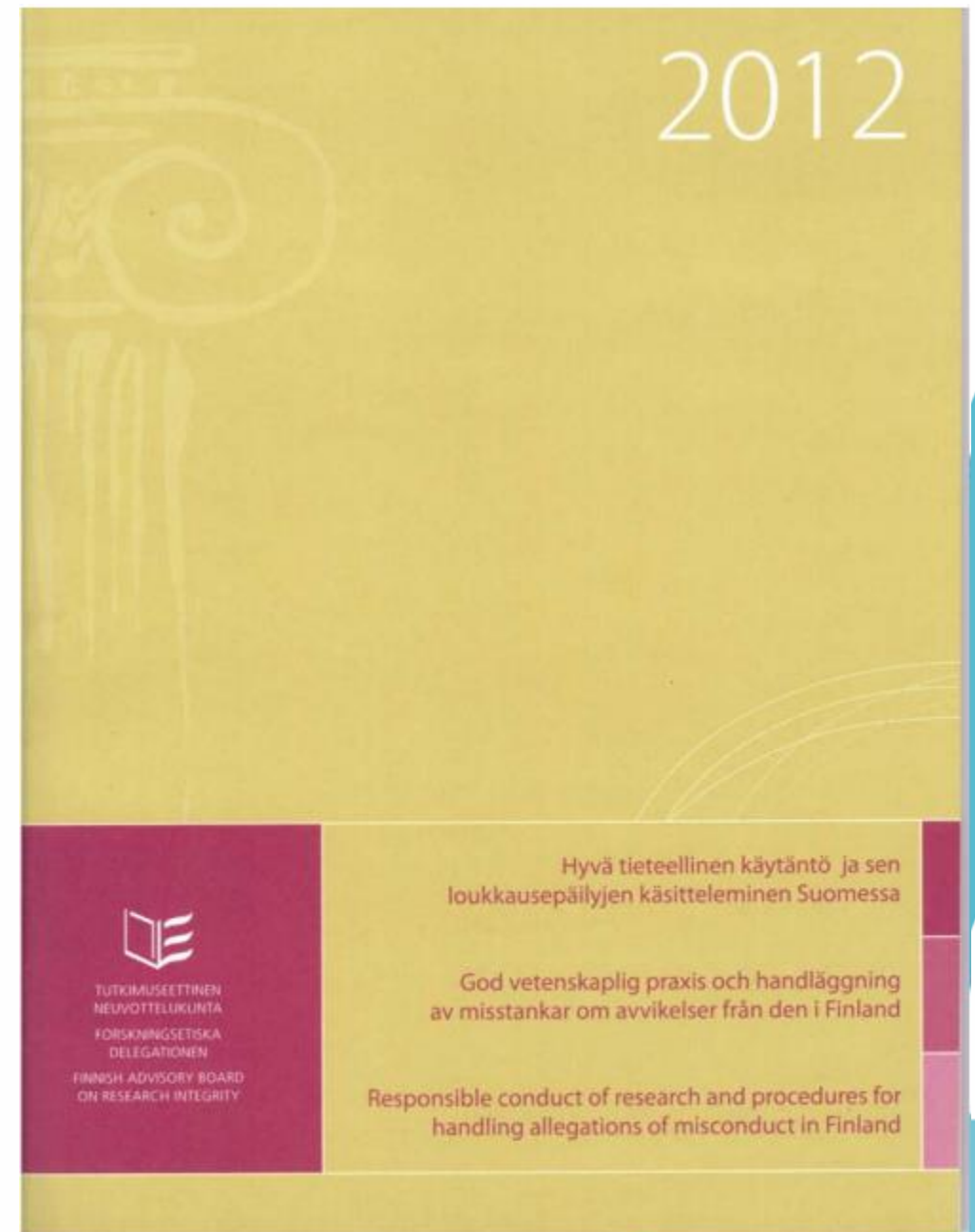
- Vid ämnesavgränsningen och i examensarbetsplanen uppskattar studeranden och handledaren de resurser som krävs för att slutföra arbetet (bl.a. personal- och utrustningsresurser, kostnader) och säkerställer deras tillgänglighet och tidsplan
- Det kan finnas krav på forskargruppens vetenskapliga kompetens:
 - Lagstadgade, som i forskning enligt lagen om medicinsk forskning
 - Finansiären utvärderar också forskargruppens vetenskapliga kompetens vid sitt finansieringsbeslut

4. Känner jag till forskningsetik?

- Den handledande läraren för examensarbetet ansvarar för att studeranden sätter sig in i forskningsetiska principer. Handledaren måste vidarebefordra studeranden information om de centrala etiska principerna och tillståndsförfarandena
- Författaren av examensarbetet ansvarar själv för att dennes arbete är etiskt
- Samarbetsparten måste acceptera att man vid examensarbete följer principerna för god forskningspraxis och yrkesetik inom området samt tillämplig lagstiftning
- Universiteten och yrkeshögskolorna ska sörja för att deras grundutbildning och vidareutbildning omfattar orientering i god forskningspraxis och undervisning i forskningsetik

God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland

<https://www.tenk.fi/sv/god-vetenskaplig-praxis>

Etsika principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland

[https://www.tenk.fi/sv/god-
vetenskaplig-praxis](https://www.tenk.fi/sv/god-vetenskaplig-praxis)

5. Kommer jag att hantera personuppgifter?

- Personuppgifter avser all information om en identifierad eller identifierbar person
- Behandlingen av personuppgifter måste alltid grundas på dataskyddsförordningen eller dataskyddslagen
 - Om grund saknas får personuppgifterna inte behandlas
 - Endast uppgifter som är nödvändiga för behandlingens syfte får behandlas
- Särskilda personuppgiftsgrupper är uppgifter av vilka framgår:
 - ras eller etniskt ursprung
 - politiska åsikter
 - politisk eller religiös övertygelse
 - medlemskap i ett fackförbund
 - hälsorelaterade uppgifter
 - sexuell orientering eller sexuellt beteende
 - genetiska och biometriska uppgifter som behandlats för att identifiera en person.
- Behandling av personuppgifter som ingår i särskilda personuppgiftsgrupper är i princip förbjuden

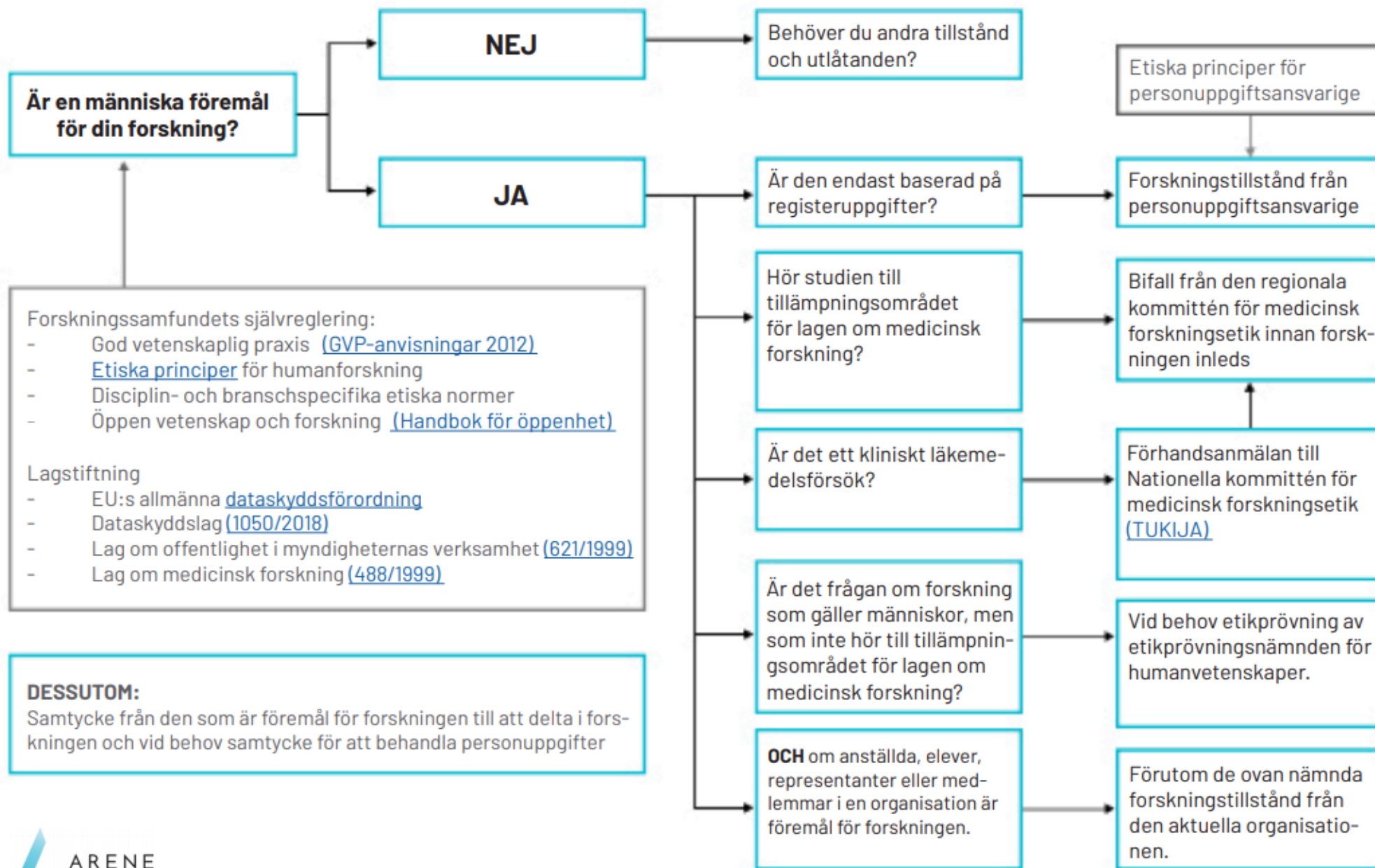
- Behandla inte personuppgifter om du inte har en orsak för behandling enligt dataskyddsförordningen
- Fundera på vilka personuppgiftsgrupper som det är nödvändigt att behandla
- Om personuppgifter behöver behandlas, be om samtycke från forskningsdeltagaren
- Planera behandlingen av uppgifter på förhand och beskriv den begripligt i dataskyddsbeskrivningen
- Ta hand om dataskyddet och datasäkerheten under hela processen
- Koda forskningsdata så tidigt som möjligt med t.ex. aliaser (pseudonymisering)
- När examensarbetet har godkänts och tidsfristen för att söka ändring har gått ut, förstör material som innehåller personuppgifter
- Om materialet kan vara till nytta vid användning på nytt, ta oåterkalleligt bort identitetsinformationen (anonymisering) och spara den med din handledare enligt högskolans anvisningar

Se till att forskningsdeltagarna inte kan identifieras i publikationerna!

6. Behöver jag etisk förhandsbedömning eller forskningstillstånd?

- I examensarbetsplanen ska studeranden och handledaren överväga:
 - arbetets etik
 - om etisk förhandsbedömning och/eller forskningstillstånd behövs
- **Etisk förhandsbedömning:** vid identifiering och förebyggande av eventuell risk eller olägenhet för forskningsdeltagaren med stöd av den som utför arbetet
 - Medicinsk forskning enligt lagen om forskning
 - Icke-medicinsk mänsklig forskning i bestämda forskningsutformningar
- **Forskningstillstånd:** tillstånd för organisationen att kontakta dess personal, studeranden, medlemmar m.m. i frågor som rör forskningen
- Studeranden och handledaren söker tillsammans etisk förhandsbedömning och/eller forskningstillstånd

VILKA TILLSTÅND OCH UTLÅTANDEN BEHÖVER DU FÖR FUI-VERKSAMHET SOM GÄLLER MÄNNISKOR?

Forskningstillstånd*

- Utred i god tid innan du påbörjar undersökningen om du behöver forskningstillstånd för din forskning
- Exempel på situationer där du behöver forskningstillstånd av organisationen i fråga:
 - du undersöker studeranden eller personal på en yrkeshögskola genom att skicka en e-enkät till dem
 - du intervjuar personal på ett daghem eller iakttar barnen på ett daghem
 - du intervjuar personal på ett sjukhus eller inom socialrådgivningen
 - du utreder den fysiska prestationsförmågan hos medlemmar i en idrottsförening

*Forskningstillstånd behandlas bredare i detta material än i Arenes ordinarie etiska rekommendationer för examensarbete

När och hos vem söker man tillstånd?*

- När handledaren för examensarbetet har gett tillstånd att gå vidare kan ni tillsammans söka forskningstillstånd
- Om du rekryterar forskningsdeltagare från en bestämd organisation (företag, sjukhus, skola, förening m.m.) söker du tillstånd från organisationen i fråga
 - Grunderna för beviljande av tillstånd varierar mellan organisationerna. Försäkra dig redan vid planeringen av forskningen om att forskningen ens kan genomföras i den aktuella organisationen.
- Om din forskning förutsätter en etisk förhandsbedömning, sök ett utlåtande från den etiska delegationen innan du söker forskningstillstånd
 - För att forskningstillstånd ska beviljas kan forskningen behöva förordas av den etiska delegationen
- Kom ihåg att ett förordande utlåtande från den etiska delegationen eller ett forskningstillstånd inte tar bort forskarens/studerandens ansvar för sin forskning

Behandling av forskningstillstånd

- Flera organisationer har publicerat processen för behandling av forskningstillstånd på sina webbsidor
- Handläggaren av forskningstillstånd fattar sitt beslut baserat på det inlämnade materialet
- Oftast ska begäran om tillstånd innehålla:
 - en noggrant ifylld blankett för begäran om tillstånd
 - en forskningsplan och/eller en sammanfattning av den
 - ett meddelande och samtycke från forskningsdeltagaren och övriga handlingar, såsom informationsinsamlingsblanketter samt eventuella annonser om rekrytering av forskningsdeltagare
 - den ansvariga forskarens bedömning av forskningens etik och vid behov ett förordande utlåtande från den etiska delegationen
 - en dataskyddsbeskrivning om personuppgifter behandlas i forskningen

Övriga råd och anmärkningar

- Gå noggrant igenom den aktuella organisationens anvisningar i fråga om forskningen:
 - Exempelvis kan hälsovårdens verksamhetsenheter begränsa undersökningar som riktas till patienter och som ska genomföras i form av ett examensarbete
- Reservera tillräckligt med tid för handläggning av forskningstillståndet. Observera att en otillräcklig begäran om tillstånd förlänger handläggningstiden!
- Forskningstillståndet kan beviljas för en bestämd tid
- **Forskningstillståndet ersätter inte samtycke från forskningsdeltagaren att delta i undersökningen.** Det lämnas av varje forskningsdeltagare själv!

7. Är avtalen tecknade?

- Innan examensarbetet påbörjas ska ett samarbetsavtal upprättas mellan uppdragsgivaren – yrkeshögskolan – och studeranden. Där kommer man överens om centrala spelregler, som:
 - ämne och tidsplan
 - Handledning
 - kostnader och deras ersättning
 - bakgrundsmaterial och nyttjanderättigheter
 - forskningsmaterial och resultat som uppstår i examensarbetet samt ägande- och nyttjanderätt till dem (inkl. eventuella ersättningar och uppfinnarersättningar)
 - sekretessbelagt och annat konfidentiellt material vs. examensarbetets offentlighet
 - ansvars och ansvarsbegränsningar
 - behandling av personuppgifter (vid behov)

8. Resultat och publikationer av examensarbete

- Ett examensarbete är ett verk som studeranden får upphovsrätt till
- Studeranden kan överlåta de ekonomiska upphovsrättigheterna vidare
- En examensarbetare kan också producera material som omfattas av upphovsrättsskyddet.
- Om materialen produceras tillsammans med t.ex. en handledare, forskare eller en samarbetspart inom arbetslivet, enas man skriftligen på förhand om ägande och användning av dem som en del av samarbetsavtalet
- Upphovsmannaskap är enligt upphovsrättslagen kopplat till en producerad text, ett datorprogram, en bild eller liknande.

Upphovsmannaskap eller författarskap i vetenskaplig forskning och god vetenskaplig praxis

- Är ett bredare begrepp än i upphovsrättslagen
- Deltagande i forskning: idéskapande, planering eller analys av material
- Upphovsmannaskap ger erkännande för deltagande i forskning
- Det medför också ansvar för arbetets innehåll, t.ex. för innehållet i och resultaten av forskning som beskrivs i en publikation
- Om resultaten av ett examensarbete publiceras i en annan form än själva examensarbetet, ska man komma överens om upphovsmannaskapet i förväg
- Ytterligare information: [Avtal om upphovsmannaskap till vetenskapliga publikationer. Forskningsetiska delegationens rekommendationer 2018](#)

9. Jag ser väl till att materialet lagras och öppnas eller förstörs?

- Forskningsinriktat examensarbete planeras, genomförs och rapporteras och även det insamlade datamaterial lagras på det sätt som kraven på vetenskapliga fakta förutsätter
- Beakta de gällande säkerhets- och sekretessbestämmelserna för din yrkeshögskola, instruktioner för materialhantering samt användningsregler för varje tjänst

10. Jag kom väl ihåg att informera om bundenheter?

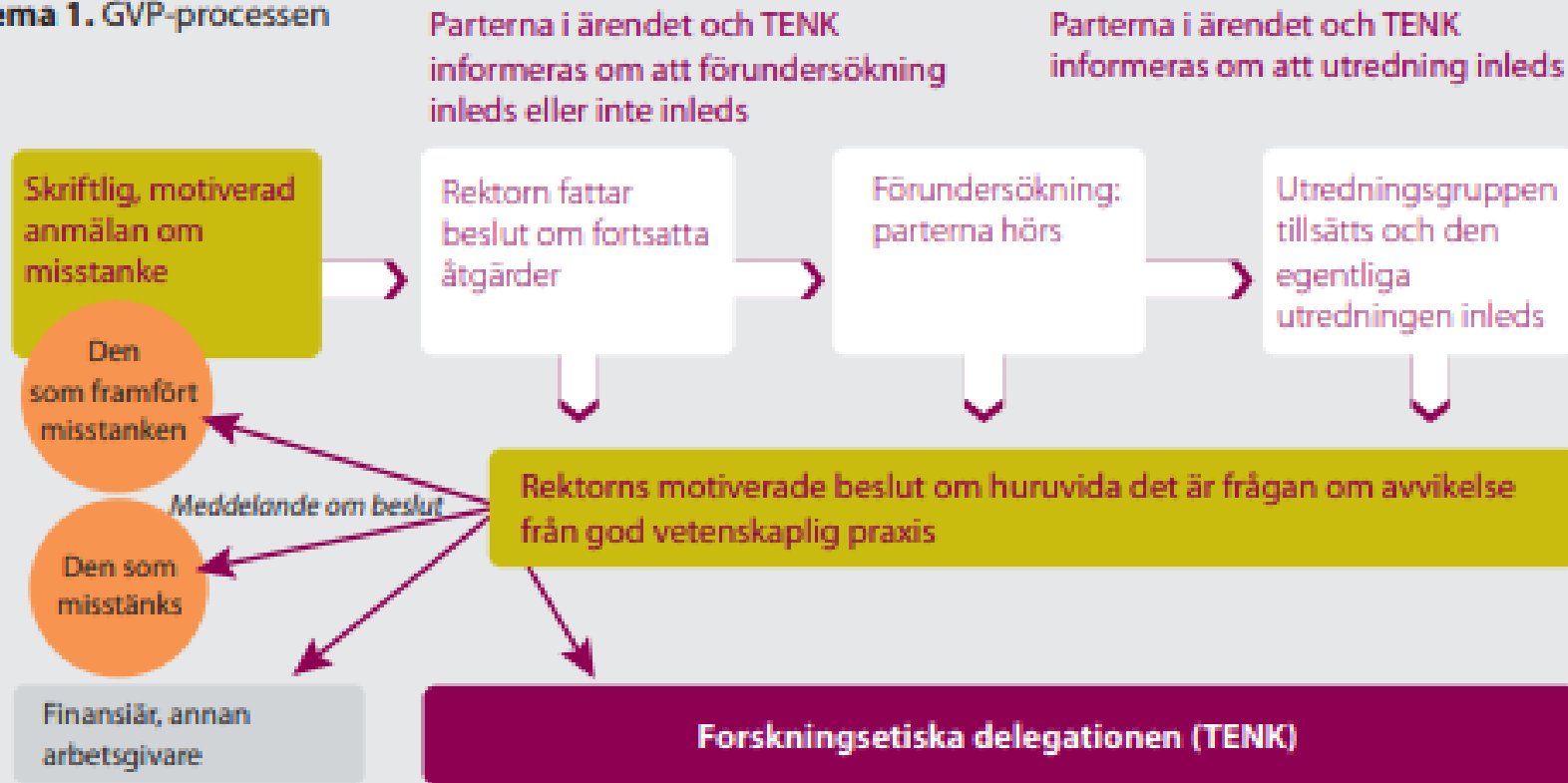
- En av de viktigaste utgångspunkterna för god vetenskaplig praxis är att finansieringskällor och övrig bundenhet av betydelse för forskningens genomförande meddelas till de berörda och dem som deltar i forskningen och rapporteras när forskningsresultaten publiceras

11. Jag citerar väl inte utan tillstånd?

- Den vanligaste oredligheten i forskningen är **plagiering, dvs. obehörig citering**: bedräglig användning av en annan persons produktion utan att den ursprungliga källan refereras korrekt
- **Stöld**, en bredare form av plagiering: att olovligt använda en annan persons forskningsresultat, idé, plan, observationer eller forskningsmaterial i eget namn
- Vid misstanke om plagiering eller stöld är handledaren skyldig att meddela yrkeshögskolans rektor -> beslutar om huruvida en förundersökning i enlighet med GVP-processen ska inledas
 - YH-examen: högskolans egen process
 - HYH-examen: om inte godkänd, yrkeshögskolans egen process. Om ett examensarbete redan har godkänts eller om den person som är misstänkt om avvikelse från GVP-anvisningarna kräver det, ska misstanken om avvikelse undersökas i en GVP-process enligt GVP-anvisningarna

11. Jag citerar väl inte utan tillstånd?

Schema 1. GVP-processen

Om den som misstänks eller den som framfört misstanken är missnöjd med rektorns beslut, de förfaringssätt som tillämpats i förundersökningen eller utredningen eller med slutledningarna av slutrapporten kan denna begära ett utlåtande av TENK inom sex månader efter att beslutet delgetts.

Källa: TENK God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelse från den i Finland Forskningsetiska delegationens anvisningar 2012

I undersökningen av misstänkta avvikelser från GVP-anvisningarna, som tillhör det vetenskapssamfundets självreglering, utreds inte straffrättsliga, personuppgiftsskyddet relaterade eller andra rättsliga frågor som också kan höra ihop med den misstänkta avvikelserna och som ska behandlas i rättsprocessen

12. Examensarbete är ett offentligt dokument

- Ett examensarbete som har tagits fram på en yrkeshögskola och som leder till erhållandet av [examensbeviset](#), är offentligt om inte annat uttryckligen anges (Finlands grundlag 12.2 §; Offentlighetslagen 1 §).
- Yrkeshögskolorna följer UKM:s instruktioner [enligt vilka inget konfidentiellt material ska ingå i examensarbeten, och dessa är offentliga efter godkännande](#) (UKM:s brev till yrkeshögskolorna 28.1.2004 Dnro 3/500/2004)
- Studeranden ansvarar för att examensarbetet som ska utvärderas och publiceras inte innehåller juridiskt konfidentiell information (t.ex. personuppgifter) eller affärs- och yrkeshemligheter definierade i samarbetsavtalet
- Handledande lärare håller konfidentiellt all enligt lagen konfidentiell information samt samarbetspartens affärs- och yrkeshemligheter (Offentlighetslagen 24 §)
- Presentationen av examensarbete på ett examensarbetsseminarium eller motsvarande tillfälle är offentlig. Den handledande läraren, samarbetsparten och studeranden ska tillsammans definiera innehållet i presentationen så att den inte kränker skyddet av personuppgifter eller sekretessvillkor för samarbetsavtalet

13. Problem...?

- Att göra ett examensarbete är en inlärningsprocess för studeranden som bör främja studerandens kompetens, yrkesutveckling och arbetslivsförmågor
 - Studeranden är nyckelpersonen
 - Handledaren fungerar som stödjure, uppmuntrare och kvalitetssäkrare
- Studeranden har rätt till högkvalitativ handledning
 - Utöver studeranden och handledaren ska även någon annan person delta i hanteringen av handledningsproblem, till exempel en administratör med ansvar för utbildning
- Misstänkt avvikelse från GVP-anvisningarna: studeranden eller handledaren meddelar yrkeshögskolans rektor -> beslutar om huruvida en förundersökning i enlighet med GVP-processen ska inledas

Tack!